PUBLIKATIES DOOR GEDIVERSIFICEERDE ONDERNEMINGEN

door P. G. G. Frederiks

> Chartered accountants, though jealous of their autonomy at home, can collaborate with kindred bodies overseas in remarkably effective fashion.
> The Accountant, December, 1972

Onder de titel „Reporting by Diversified Companies" is een studie verschenen van de Accountants International Study Group, waarin problemen inhaerent aan het verstrekken van financiële informatie met betrekking tot gediversificeerde ondernemingen worden besproken. The Accountants International Study Group bestaat uit leden van de drie Instituten van Chartered Accountants in Engeland en Wales, van Schotland en in Ierland, het Canadian Institute of Chartered Accountants en het American Institute of Certified Public Accountants.

De doelstelling van genoemde internationale studie-groep is om tot een verhoogde internationale samenwerking te komen, o.a. door het maken van vergelijkende studies in het professionele vlak, welke na goedkeuring door de deelnemende instituten ter kennis van de leden worden gebracht.

De aanleiding tot het maken van eerdergenoemde studie is de konstatering van het feit, dat in de afgelopen jaren het aantal ondernemingen (conglomerates, diversified companies), dat aktiviteiten ontplooit in twee of meer „lines of business" met een duidelijk verschil in karakter, segmenten genoemd, aanmerkelijk is gegroeid.

Dit verschil in karakter wordt betrokken op winstgevendheid, risiko en groei. Het zijn facetten, waarvan moet worden nagegaan of, en zo ja, in welke mate hieraan in jaarverslagen aandacht moet worden besteed ten behoeve van een adequate informatie aan beleggers en schuldeisers.

In het studierapport worden dan ook achtereenvolgens behandeld:

1 de behoefte van beleggers en schuldeisers aan „segmented" financiële informatie en de wenselijkheid deze te verschaffen;
2 de technische problemen verbonden aan het onderscheiden van segmenten, voorts het toerekenen van algemene kosten aan die segmenten en ten slotte hoe te handelen met „intersegment" transakties;
3 de verantwoordelijkheid van de accountant voor de verstrekte informatie dienaangaande.

ad 1 De informatiebehoefte aan „segmented financial reporting"

Bij de behoeften-vaststelling aan informatie omtrent segmenten, beroepen de voorstanders van het voorzien daarin zich op „the investment evaluation theory". Deze houdt in dat de waarde van een belegging betrokken moet worden op de geschatte toekomstige opbrengsten en de rente, waarmede deze worden gekapitaliseerd. Relevante faktoren, welke daarbij in aanmerking worden genomen zijn: het huidige winstniveau, de mate van winstgevendheid, de verwachtingen omtrent de winstgroei en het risiko van verliesgevend worden. Deze faktoren dienen te worden geplaatst tegen de achter-

m a b blz. 418

grond van de bedrijfstak waarin de onderneming opereert en de geografische plaats, waar zulks plaatsvindt.

Daarbij is een gediversificeerde onderneming meer dan de som van zijn delen, hetgeen enerzijds impliceert de evaluatie van de relevante faktoren met betrekking tot de afzonderlijke segmenten, anderzijds ontkomt men niet aan de evaluatie van de onderneming als geheel. Daartoe is het noodzakelijk de relatieve betekenis inzake de voor deze evaluatie relevante faktoren zoals de winstbijdrage en groeimogelijkheden van de segmenten tot het geheel duidelijk te kennen.

De tegenstanders van het verstrekken van bovengenoemde informatie voeren een aantal praktische bezwaren aan, zoals het gevaar van het verkeerd begrepen worden van de informatie alsmede de schade welke door de verstrekking aan de onderneming berokkend kan worden. Zij vinden dat, ook al kennen de beleggers de beperking van een jaarverslag, deze beperkingen alleen maar zullen worden vergroot door de aanvullende informatie omtrent de segmenten. Als voorbeeld wordt genoemd het feit, dat een segment een produkt in ontwikkeling heeft, hetwelk van grote betekenis wordt geacht voor de toekomstige winstgevendheid van de onderneming als geheel, maar tijdens dat ontwikkelingsstadium een drukkend effekt heeft op de winst van het segment. Zonder een nadere toelichting zou een verkeerde konklusie kunnen worden getrokken voor wat betreft de vergelijking van de winstgevendheid tussen de verschillende segmenten. Ook het vraagstuk van de toerekening van algemene kosten aan de segmenten, hetgeen meestal arbitrair wordt opgelost, doet afbreuk aan de volledigheid en betrouwbaarheid van de informatie. Wat het berokkenen van schade aan de onderneming betreft merken de tegenstanders op, dat konkurrenten hun voordeel kunnen doen met getoonde brutowinstpercentages alsmede nieuwe ontwikkelingen, terwijl de klanten van mening kunnen zijn, dat de produkten te hoog zijn geprijsd.

Ook de overheid zou tot de konklusie kunnen komen, dat de onderneming zich schuldig maakt aan oneerlijke konkurrentiepraktijken. En als hierdoor de onderneming wordt geschaad, dan schaadt men ook de beleggers.

ad 2 De technische problemen verbonden aan „segmented financial reporting"

De technische problemen, verbonden aan de gesegmenteerde informatie spitsen zich toe op het identificeren van de segmenten voor informatiedoeleinden, het toerekenen van opbrengsten en kosten van algemene aard aan die segmenten, alsmede het rapporteren omtrent de zgn. intersegment-transakties. Wat het identificeren der segmenten betreft stelt het rapport, dat diversificatie in verschillende vormen voorkomt, zoals geografische spreiding, verscheidenheid in produkten en verschillen in markten, waarbij het ongetwijfeld gewenst zou zijn deze begrippen nader te definiëren.

Iedere vorm kan een indeling naar segmenten gewenst maken op grond van de kriteria: winstgevendheid, groei en risiko. Vertikaal geïntegreerde ondernemingen worden daarbij voor wat de geïntegreerde aktiviteiten betreft niet als gediversificeerd aangemerkt.

Wat de toerekening van algemene kosten betreft wordt gesteld, dat indien

niet wordt toegerekend een onvolledige informatie wordt verstrekt, terwijl, indien wel wordt toegerekend de informatie vanwege het arbitraire karakter van de toerekening onjuist kan zijn. Geldt dit met name voor de winst- en verliesrekening, de problemen worden nóg groter indien men de gesegmenteerde informatie wil uitbreiden tot de aktiva en passiva.

De aanbevelingen in de literatuur variëren dan ook van gesegmenteerde informatie over de omzet, de omzet minus direkte kosten (de zgn. segment-margins ofwel defined profit), tot de nettowinst en de nettowinst voor buitengewone baten en lasten alsmede belastingen.

Intersegment-transakties hebben dikwijls vooral het bezwaar van onrealistische prijsvaststelling. Ook hierdoor ontstaat er een misleidend element in de rapportage.

Zijn er veel intersegment-transakties dan is er waarschijnlijk eerder sprake van een geïntegreerde onderneming dan van een gediversificeerde.

Aanbevelingen omtrent „segmented financial reporting" zijn in het verleden reeds gedaan door The Financial Analysts Federation, The Financial Executives Institute en The National Association of Accountants. Ook vindt men in de wettelijke voorschriften, zij het in gematigde vorm, het nodige terug omtrent „segmented financial reporting".

Canada stelt in zijn CICA Handbook dat „the basis of segmentation should generally be the industries in which the enterprise operates. However, another basis may be chosen if management decides that segmentation on a basis other than industries is more appropriate for the enterprise." Dit kan o.a. gebaseerd zijn op „various countries or geographical areas" met verschillen in winstgevendheid, groei en risiko. „Industries" and „geographical areas" worden echter niet nader omschreven, terwijl evenmin kriteria worden aangelegd voor het vaststellen van de belangrijkheid van een segment. Als minimum informatie dient de omzet te worden vermeld, doch als normaal geldt de segment-margin informatie. Algemene kosten moeten afzonderlijk worden getoond en afgetrokken van het totaal van de segment-margins, zodat de aansluiting met de nettowinst wordt verkregen.

Hoe met intersegment transakties moet worden gehandeld wordt niet aangegeven. Wel wordt aanbevolen om de methode van prijsvaststelling toe te lichten, alsmede het effekt van de dubbeltellingen als gevolg van deze transakties te elimineren door aansluiting te zoeken met de gegevens in de winst- en verliesrekening.

Indien beschikbaar, kan de informatie aan betekenis winnen door gesegmenteerde gegevens omtrent aktiva en passiva dan wel omtrent de herkomst en besteding van middelen te verstrekken.

The Canada Corporations Act, Section 122.1 requires „a statement of the proportions in which the amount of sales or gross revenue . . . is divided among the classes of business" with respect to „business of two or more classes that, in the opinion of the directors, differ substantially from each other". Ook hier geen nadere precisering van „substantially different classes of business".

In Engeland zijn de bepalingen in de Companies Act van 1967, Section 17 ongeveer gelijk aan die van de Canada Corporations Act. Toegelicht moet

worden de omzet verdeeld over segmenten, alsmede de mate waarin ieder segment heeft bijgedragen tot de winst of het verlies vóór belastingen. Dit laatste wordt zodanig uitgelegd dat rapportage van de winst per segment na aftrek van alle kosten behalve de buitengewone lasten en belastingen dan wel presentatie van de segment-margin toegestaan is. The General Undertaking van de Federation of Stock Exchanges, paragraaf 6 verlangt openbaarmaking van „de bijdragen van aanmerkelijk verschillende aktiviteiten tot het handelsresultaat". Hierbij dient een geografische analyse te worden gegeven van de handelsoperaties buiten Groot-Brittannië. Ook hier evenmin omschrijving van het begrip aanmerkelijk verschillende aktiviteiten.

De Securities and Exchange Commission in de Verenigde Staten kent vier vormen van diversificatie t.w. „lines of business" (bedrijfstakken), produktgroepen, omzet, afhankelijk van één klant dan wel enkele klanten, zodat het verlies van één hunner een aanmerkelijk negatieve invloed op het resultaat kan hebben, en tenslotte aktiviteiten in het buitenland.

Met betrekking tot bedrijfstakken dient de onderneming alle voor de beoordeling relevante faktoren, inklusief de mate van winstgevendheid, de risikograad en de groeimogelijkheden aan te geven. Ook hier geen nadere omschrijving van het begrip bedrijfstak of relevante faktoren. Informatie omtrent produktgroepen mag worden gekombineerd met informatie omtrent de verschillende bedrijfstakken. Duidelijke richtlijnen zijn gegeven met betrekking tot de belangrijkheid van de bedrijfstakken en produktgroepen waarin openbaarmaking wordt verlangd.

Omtrent iedere bedrijfstak of produktgroep moet informatie worden verstrekt inzake:

- de omzet per segment dan wel het percentage per segment uitgedrukt in de totale omzet;
- de winst of het verlies vóór buitengewone baten en lasten en belastingen per segment dan wel het percentage per segment uitgedrukt in het totaal van deze komponenten;
- de methode van prijsvaststelling van de intersegment-leveranties alsmede de methode van toerekening der algemene kosten indien deze in aanmerkelijke mate de bijdrage tot de winst beïnvloeden.

ad 3 De verantwoordelijkheid van de accountant voor de „segmented financial reporting"

Volgens het rapport zal - gegeven de behoefte aan meer informatie omtrent de segmenten - de attestfunktie van de accountant een uitbreiding dienen te ondergaan.

Accountants hebben ervaring met vraagstukken van toerekening, belangrijkheid, intercompany transakties, alhoewel het de vraag is of zij kunnen vaststellen of een gediversificeerde onderneming in homogene segmenten is verdeeld. In het bijzonder als men bedenkt dat de geloofwaardigheid en het nut van de informatie in twijfel kan worden getrokken als alleen de direktie daarover heeft te beslissen. In Groot-Brittannië en de Verenigde Staten bestaan geen voorschriften omtrent de kontrole van gegevens inzake segmenten. In Canada maken omzetgegevens per segment deel uit van de toelichting

op de jaarrekening, weshalve zij in de kontrole van de accountant zijn begrepen.

Samenvattend komt het rapport tot de volgende konklusies:

a. Kontrole-aspekten:

- de jaarrekeningen van gediversificeerde ondernemingen dienen informatie omtrent de verschillende segmenten te bevatten;
- als onderdeel van de jaarrekening dient die informatie dan ook door de accountant te worden gekontroleerd;
- er dienen technische uitspraken te worden gedaan door de deelnemende instituten inzake de problemen van kontrole en rapportage, welke zich met betrekking tot gesegmenteerde informatie voordoen.

b. Informatie-aspekten:

- als kriteria voor de indeling in segmenten gelden belangrijke verschillen in winstgevendheid, groei en risiko.
  Hierbij wordt het volgende aangetekend:
  - noodzakelijk is dat de nodige flexibiliteit kan worden betracht bij het kiezen van de basis voor segmentering;
  - op zijn minst dient segmentering plaats te vinden op basis van bedrijfstakken;
  - als aanvulling op segmentering naar bedrijfstakken kan segmentering op een andere basis b.v. geografische indeling noodzakelijk zijn indien daarbij ook verschillen optreden in winstgevendheid, groei en risiko;
- de informatie inzake segmenten moet als doel hebben een betrouwbare indikatie te geven omtrent de relatieve betekenis van de grootte van ieder segment, de relatieve bijdrage tot de winst en de groeitrend, met dien verstande dat:
  - de informatie beperkt dient te blijven tot de winst- en verliesrekening en met name de „segment-margin";
  - de overige van belang zijnde informatie zoals de toerekening van algemene kosten aan de segmenten dan wel het geïnvesteerde vermogen alleen dient te worden verstrekt indien de betrouwbaarheid niet verloren gaat door een groot aantal arbitraire sleutels;
  - intersegment transakties en intersegment winst afzonderlijk moeten worden vermeld en afgetrokken van het totaal van alle segmenten.
- vermelding van aard en beperkingen van gesegmenteerde informatie is noodzakelijk. Hierbij aangeven:
  - op grond waarvan men tot segmenten heeft besloten, uiteraard onder vermelding van de aard van de aktiviteiten ontplooid binnen ieder segment;
  - het karakter van de algemene kosten en de intersegment transakties, alsmede de methoden, welke zijn toegepast om deze te verwerken;
  - het verband van de gesegmenteerde informatie met de totaalcijfers uit de jaarrekening.

Nabeschouwing

In de Verenigde Staten verschijnen de laatste tijd veel publikaties, welke erop gericht zijn om richtlijnen te geven waaraan jaarstukken moeten voldoen „to respond to the needs of investors (including both equity security holders and creditors, present and prospective) for financial information upon which to base their investment decisions".

Zo ziet de „Accounting Objectives Study Group" als doelstelling van haar studie: „the development of a statement of basis objectives that allows the structuring, the identification and the analysis of potential problems and solutions in a statement of basis objectives responsive and relevant to the needs of users".

Interessant in dit verband is eveneens de gezamenlijke publikatie van the American Institute of Certified Public Accountants, the Financial Analysts Federation, the Financial Executives Institute en the Robert Morris Associates, genaamd „Corporate Financial Reporting: Ethical and other Problems".

Ook de Securities and Exchange Commission is momenteel bezig hearings te houden over de wenselijkheid het opnemen van winstprognoses in prospecti en jaarstukken verplicht te stellen, terwijl de Accounting Principles Board in 1971 nog door middel van opinion nr. 19 de staat van herkomst en besteding der middelen als onderdeel van de jaarrekening verplicht stelde, teneinde het inzicht in de liquiditeit te vergroten. Het hierboven weergegeven rapport inzake „Reporting by Diversified Companies" is eveneens bedoeld om een bijdrage te leveren tot een verbeterde informatie ten behoeve van beleggers en schuldeisers. Natuurlijk kan men kritiek hebben, wanneer men stelt dat het rapport het vraagstuk van de toerekening van de algemene kosten weinig bevredigend oplost, waardoor de informatie omtrent de „segmentmargin" slechts een halve en daardoor onvolledige informatie wordt. Hiertegenover staat dat een halve informatie in meerdere gevallen beter is dan geen informatie, zeker wanneer door een goede toelichting de relatieve betekenis van die informatie wordt belicht.

Van meer belang dan het hebben van een dergelijke kritiek komt mij de constatering voor van het feit dat gezocht wordt naar een verslaggeving die een verantwoorde oordeelvorming door interessenten mogelijk maakt. Daarbij staat centraal de vraag of de jaarrekening ondanks voorschriften omtrent waarderingsgrondslagen en specificaties met betrekking tot balans- en winsten verliesposten, in voldoende mate het geëigende instrument is om tot het verantwoorde oordeel, zoals art. 2 van de Wet op de Jaarrekening stelt, te kunnen komen.

In het hierboven aangehaalde studierapport „Corporate Financial Reporting: Ethical and other Problems" wordt het probleem in de inleiding aldus gesteld: „There have been criticisms of the basic accounting model and its application in some circumstances where it was not felt to describe business activities adequately and there have been several suggestions that the historical accounting approach did not present sufficient information on which to base investment decisions".

Tegen deze achtergrond kan het dienstig zijn nog een aantal uitspraken aan te halen uit het in 1962 gepubliceerde rapport van de Raad van Neder-

landse Werkgeversverbonden, te weten: „Verslaggeving, verantwoording en voorlichting door de besturen van naamloze vennootschappen":

- de jaarrekening is een cijfermatige weerspiegeling van het resultaat van het vermogensbeheer. In het bestuursverslag samen met de jaarrekening krijgt de leiding gelegenheid op meer beschrijvende wijze een overzicht te geven van de activiteiten van de onderneming;
- in het bestuursverslag kan in sterkere mate dan in de eigenlijke jaarstukken een beeld worden gegeven van de dynamische ontwikkeling van de onderneming;
- het bestuursverslag behoort een inzicht te geven omtrent die facetten van het commerciële, financiële, sociale en technische beleid, die in het afgelopen jaar van belang waren;
- het verdient aanbeveling zo mogelijk ook aandacht te besteden aan de ontwikkeling van de relatieve plaats die de onderneming in haar bedrijfstak inneemt.

Uit het vorenstaande zou kunnen worden geconcludeerd dat de aard van een aantal gegevens vermeld in het bestuursverslag in feite in de jaarrekening zou moeten worden opgenomen teneinde het verantwoorde oordeel mogelijk te maken. Of dit de bedoeling van de wetgever is geweest valt te bezien, temeer daar art. 49 van het W.v.K. spreekt van een schriftelijk of mondeling verslag van de direktie omtrent „de gang van zaken van de vennootschap en het gevoerde beheer", uit te brengen op de Algemene Vergadering van Aandeelhouders.

De 4e richtlijn van de E.E.G. inzake jaarverslaggeving is wat dat betreft duidelijker: naast voorschriften omtrent de inhoud van de jaarrekening wordt gesproken van een te publiceren jaaroverzicht (art. 43), hetwelk een nauwkeurig beeld moet geven van de gang van zaken en de positie van de vennootschap. Voorts moet het jaaroverzicht mededelingen bevatten omtrent gebeurtenissen van bijzondere betekenis die na het einde van het boekjaar hebben plaatsgevonden, alsmede de verwachte ontwikkeling van de vennootschap.

De Wet op de Ondernemingsraden doet de ondernemingsraad als vertegenwoordiger van de werknemers - één der categorieën van belanghebbenden als bedoeld in de Wet op de Jaarrekening - wettelijk duidelijker aan zijn trekken komen dan aandeelhouders en schuldeisers - de overige categorieën van belanghebbenden.

Voorgeschreven is immers, dat in de ondernemingsraad behalve de jaarrekening ook de gang van zaken moet worden besproken.

Voorwaar derhalve nog problemen genoeg om alle categorieën van belanghebbenden het verantwoorde oordeel mogelijk te maken.